

„Nestačíme, nemůžeme, jak bychom chtěli.“ Válečné zdravotnictví za první světové války bojovalo s časem, špínou i zoufalstvím

17.4.2025 - Kateřina Eliášová | Vojenský historický ústav Praha

První světová válka byla pro vojenské zdravotnictví zatěžkávací zkoušku. Masivní ztráty na frontách, nové typy zbraní a obtížný terén přinesly situace, na které žádný předpis nestačil. Lékaři, medici i dobrovolníci se denně ocitali v podmínkách, které se pohybovaly na hranici možného. Tématice se věnoval i historik Vojenského historického ústavu Praha Petr Matějček na přednášce v kinosále Armádního muzea Žižkov.

Lékaři v polních podmínkách, v hlíně, dešti a mrazu ošetřovali stovky zraněných denně. Mnohdy bez vody, bez světla, bez dostatku léků. Ranění přicházeli s prostřelenými pažemi, břichy i lebkami – často bez naděje na přežití. A přesto musel zdravotnický systém fungovat. Nebo aspoň předstírat, že funguje.

Petr Matějček přestřel situaci ve zdravotnictví před 1. světovou válkou z pohledu vývoje obecné medicíny 19. století a objevů, jež ovlivnily i vojenskou medicínu této doby. Především šlo o objevení anestezie a antiseptiky. Poté se věnoval samotnému vojenskému zdravotnictví, a především jeho struktuře a organizaci. Zazněly rovněž informace o zdravotní službě rakousko-uherské armády, v ruských legiích a její mobilizaci.

Důležitý obvazový balíček

Zdravotnická služba začínala přímo na bojišti. Voják měl při sobě obvazový balíček a základní instrukce – v případě zranění si měl pomoci sám, nebo mu měl pomoci spolubojovník. Pokud to bylo možné, měl se z boje dostat po svých. Ti, kteří toho nebyli schopni, spoléhali na sběrače raněných s nosítky, kteří se pohybovali v palebné linii, často bez ohledu na vlastní bezpečí.

Na provizorních obvazištích pak lékaři prováděli jen nejnutnější zákroky. Největším úkolem bylo raněné roztrdit – lehce zraněné odeslat dál pěšky, těžce raněné převézt do týlových nemocnic. Přesto systém občas kolaboval. Při velkých bojích se obvaziště přeplňovala, lehce a těžce zranění se mísili, a v chaosu se pomoc ke skutečně potřebným někdy vůbec nedostala.

Obvaziště a polní nemocnice se rychle plnily. Během velkých bitev jich bylo mnohonásobně víc, než na kolik byla zařízení dimenzována. Jeden z českých lékařů, profesor Josef Pelnář, popsal atmosféru v dopise své ženě:

Zdravotníci operovali ve stodolách, kostelech, někdy i ve školách nebo chlévech. Postele nahrazovala sláma na zemi. Ranění leželi špinaví, hladoví, promrzlí, často promočení vlastní krví. Přesto systém nekolaboval. Pomohly i tzv. chirurgické skupiny – mobilní týmy složené z asistentů a lékařů z univerzit, které vyjížděly na nejkritičtější místa. Operovaly přímo v terénu, měly vlastní vybavení a vysokou odbornou úroveň. Například Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze vybavila hned tři takové skupiny.

Zdravotnictví u legionářů

Zvláštní kapitolou byly československé legie v Rusku. Tam si vojáci museli vytvořit celý zdravotnický systém prakticky od nuly. Začínalo se s několika lékaři a felčary, postupně vznikly nemocnice, zdravotnické sklady, zubní ordinace i sanitní vlaky. Výjimečnými byly tzv. „letučky“ – malé mobilní vagony, které bylo možné poslat k bojišti a rychle zase odvézt. V sibiřských podmínkách to byla často jediná šance, jak dostat raněné do bezpečí.

Bojovalo se nejen s nemocemi jako cholera, tyfus, úplavice, později i malárie – epidemie mohly zdecimovat celé útvary. Pomohlo očkování, izolace i osvětové přednášky o hygieně. Českoslovenští legionáři dokonce provozovali v Krasnojarsku vlastní epidemiologicko-bakteriologický ústav, kde se vyráběly vakcíny a vedla evidence nakažených. Objevení anestezie a antiseptiky výrazně rozšířilo obzory chirurgie. Možnost omezit bolest a zabránit infekcím umožnily chirurgii léčit nejen končetiny, ale také vnitřní orgány.

Přes všechno utrpení přinesla válka medicíně i zásadní pokrok. Zlepšily se techniky transfuze, rozšířilo se využití rentgenu, vznikly nové chirurgické metody – včetně prvních pokusů o plastické operace. Válečná medicína naučila lékaře rychle reagovat, improvizovat a pracovat s tím, co bylo po ruce.

Československá samostatná obrněná brigáda u Dunkerque a její cesta domů

Znamé i neznámé černobílé i barevné filmové dokumenty zachycující vylodění Československé samostatné obrněné brigády ve Francii a její bojové nasazení u Dunkerque. Zaznamenána je rovněž její cesta domů, která byla završena slavnostní přehlídkou v Praze 30. května 1945.

Komentují: **PhDr. Jiří Plachý a Ph.D. a PaedDr. Jindřich Marek**

Předplatte si časopis Historie a Vojenství a odebírejte náš nový newsletter

Zajímáte se o historii? **Staňte se předplatitelem časopisu Historie a vojenství**, který je jediným specializovaným vědeckým a recenzovaným periodikem z oblasti vojenské historie. Vychází 4x ročně. Jak na předplatné se dozvíte na tomto odkazu. Ročně stojí 370 Kč.

Novinkou je náš **newsletter**, ten nestojí nic. Dozvíte se aktuální informace o dění ve Vojenském historickém ústavu Praha a jeho expozicích, budete informováni o chystaných akcích a přečtete si reportáže z akcí uplynulých.

<https://www.vhu.cz/nestacime-nemuzeme-jak-bychom-hteli-valecne-zdravotnictvi-za-prvni-svetove-valky-bojovalo-s-casem-spinou-i-zoufalstvim>